
**APPROACHES FOR THERAPY AND EDUCATION OF CHILDREN WITH SEN IN
NEW REALITIES IN BULGARIA**

Penka Shapkova- Taneva

Sofia University "St. Kliment Ohridski", Bulgaria, shap_pepe@abv.bg

Abstract: The article focuses on some current approaches to the therapy and education of children with special educational needs in pedagogical practice in Bulgaria. Some theoretical perceptions of inclusive education and inclusion of SEN children in general education institutions are presented. The need to change teaching strategies as well as the inclusion of new methods and therapies for these children in the context of inclusive education are analyzed.

Keywords: special pedagogical needs, learning support, personal development, inclusive education, therapy, learning approaches, educational environment.

**ПОДХОДИ ЗА ТЕРАПИЯ И ОБУЧЕНИЕ НА ДЕЦА СЪС СОП В НОВИТЕ
РЕАЛНОСТИ В БЪЛГАРИЯ****Пенка Шапкива- Танева**

СУ „ Св. Климент Охридски“, e-mail: shap_pepe@abv.bg

Резюме: Статията фокусира върху някои актуални подходи за терапия и обучение на деца със специални образователни потребности в педагогическата практика в България. Представени са някои теоретични схващания, свързани с включването и приобщаването на децата със СОП в общообразователните институции. Анализират се необходимостта от промяна на стратегиите за преподаване, както и включването на нови методи и форми за терапия и подкрепа на тези деца в контекста на приобщаващото образование.

Ключови думи: специални образователни потребности, подкрепа за обучение, личностно развитие, приобщаващо образование, терапия, подходи за обучение, образователна среда.

1. УВОД

Преди да се говори за интеграция, включване и приобщаване на деца с нарушения в психофизическото развитие в България, тези деца сякаш бяха невидими. Голяма част от тези деца не напускаха семейната среда и не посещаваха образователни институции, поради различни причини. Страхът от „стигмата“, предопредели не лека съдба за повечето деца с интелектуална недостатъчност и децата с множество нарушения в развитието. Те бяха ситуирани предимно в институции за деца лишени от родителски грижи.

В контекста на новите образователни политики за децата със специални образователни потребности си задаваме следните въпроси като специалисти, именно: Паралелна реалност ли е приобщаващото образование или е постижим процес за българската образователна среда (детската градина, училище)?; Има ли приемственост на идеите на Жан Итар, Едуард Сеген, Мария Монтесори и др., когато говорим за обучение и образование на деца със СОП?; Подходящо ли е приобщаващото образование за децата със значителни нарушения в развитието в българския контекст?

Във връзка с прилагането на закона за приобщаващо образование у нас бяха закрити няколко специални училища за деца с интелектуална недостатъчност, с идеята да бъдат реструктурирани в центрове за личностна подкрепа на развитието на децата със СОП. Това създаде предпоставки за дискусии за различни специалисти (педагози, психолози, логопеди и др.) на научни форуми и конференции. Лично за мен като специалист по съществуващия момент е, дали страната ни притежава истински сериозни ресурси (финансови и други), за да приложи на практика една нова идея и то по примера на една европейска държава, като Португалия, а също така, доколко тази стратегия за включване на всички деца със СОП в масовото училище, независимо от типологията на нарушенията ще бъде ефективна и полезна. Убедена съм, че само разбирането на дефинициите затова какво е включващо или приобщаващо образование не е достатъчно, за да помогнем на децата със специални образователни потребности да станат част от общността и да бъдат независими личности.

Аз приемам идеята за приобщаване като цяло, но разбирам, че няма еднозначни отговори, няма и най-точни рецепти, но има образователни реалности, които могат или не могат да отговорят на нуждите и

потребностите на децата с различни нарушения в развитието. Безспорно това е една иновативна образователна стратегия, която обаче има и своите силни и слаби страни. В този смисъл, в търсенето на решения за прилагането на принципите на включване и приобщаване на децата със специални образователни потребности, от особена важност е подготовката на специалистите. В страната ни през последните няколко години се организират курсове, програми за подготовка на педагогически специалисти за работа с деца със специални образователни потребности, разработват се проекти, с цел оптимизиране на процесите на интеграция, включване и приобщаване.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Деца с нарушения в развитието, деца с увреждания, деца със специални образователни потребности или деца със специфични потребности, всъщност става въпрос за децата, които ни провокират професионално и лично.. Тези деца са предизвикателство за педагогическата практика у нас. Все още специалистите търсят отговор на въпроси, като: *Кои са най-добрите педагогически подходи и ефективни приобщаващи стратегии за тях?*

Скъсването с теорията за необучаемите деца предполага радикална промяна на програмите за обучение. Включването на деца със СОП в масовите училища изисква преосмисляне на традиционните подходи за преподаване и търсенето на нови, които да са съобразени със специфичните индивидуални особености в развитието на всяко дете и неговите разнообразни потребности. Независимо от това, дали детето ще се обучава в масово училище, специално училище или в центрове за личностна подкрепа е нужно ударението да се постави върху качеството на обучението и образованието.

Често пропагата между теорията и практиката, респективно: идеалът „Образование за всички“ и реалността, е значителна, а това налага включването на подходи, които да оптимизират академичната и социалната интеграция на учениците.

Законът за приобщаващото образование е в ход от 2016 г. реално у нас, което създава известно напрежение сред средите на педагогическите специалисти. Не са ясни много от параметрите на закона, свързани с общата и допълнителна подкрепа на децата със СОП. Според чл. 176 на документа, чрез обща и допълнителна подкрепа се „осигурява подходяща физическа, психологическа и социална среда за развиване на способностите и уменията им, предоставяна от интердисциплинарни екипи от педагози, психолози, логопеди, социални работници, ресурсни учители, педагогически съветници и др. както в училищата и детските градини, така и в новосъздаваните центрове за подкрепа на личностното развитие. [3]

Съгласно чл. 178 (1) от Закона общата подкрепа включва:

1. екипна работа между учителите и другите педагогически специалисти;
2. допълнително обучение по учебни предмети при условията на този закон;
3. допълнителни модули за деца, които не владеят български език;
4. допълнителни консултации по учебни предмети, които се провеждат извън редовните учебни часове;
5. консултации по учебни предмети;
6. кариерно ориентиране на учениците;
7. занимания по интереси;
8. библиотечно-информационно обслужване;
9. грижа за здравето;
10. осигуряване на общежитие;
11. поощряване с морални и материални награди;
12. дейности по превенция на насилието и преодоляване на проблемното поведение;
13. ранно оценяване на потребностите и превенция на обучителните затруднения;
14. логопедична работа.”

Приобщаващото училище е такова училище, в което преподаването и научаването, постиженията, нагласите и благополучието на всеки един млад човек са важни. [2]

А децата със специални образователни потребности се нуждаят от качествена педагогика, гъвкави подходи за преподаване, от мотивирани учители, разбиращи индивидуалните им различия и потребности, както и от подкрепяща обществена среда.

Подкрепата за **личностно развитие** се явява нов компонент в образователните политика за деца със СОП. В тази посока също предстои много работа, ориентирана към подкрепа на дейността на педагогическите

специалисти, повишаване на компетенциите им и създаване на благоприятни условия за прилагане принципите на приобщаване.

Успешното приобщаване на децата със специални образователни потребности се определя от следните условия:

- *гостоприемна образователна среда;*
- *творчески и ориентиран към детето обучителен подход, който отчита индивидуалните стилове на научаване,*
- *разработване на технологии, помощни средства и оборудване, подпомагащи достъпа до образование и преодоляването на бариерите пред научаването.*
- *добре организирана система за ресурсно подпомагане, която осигурява специалисти по места, позволява им да разполагат с достатъчно време за работа с всяко дете и с неговото семейство.*
- *поддържане на тесни връзки между семейството и училището и изключително активно въвличане на родителите;*

По отношение на образователната среда са необходими сериозни **промени**, свързани с подобряването на материалната база на повечето училища у нас, за което са нужни финансови средства. Често това е проблем в различни градове, което може да възпрепятства ефективността на приобщаващите практики, особено за деца със значителни нарушения в развитието. В същото време е необходим изцяло нов дизайн на класните стаи, които са много идентични в българските училища. Класните стаи в родните училища като цяло не са адаптирани, така че да осигурят по-добри възможности за учене на различните групи деца със специални образователни потребности, липсват ресурси, което може да направи процеса на приобщаване много труден, дори неефективен. За да бъде включването на тези деца нормално, това предполага адаптиране на учебната среда към техните специфичните потребности а не обратното. Трудно бихме могли да определим класните стаи в повечето български училища като подкрепящи включването на деца със СОП на този етап, което обаче не означава, че не могат да се направят успешни стъпки в тази посока, а именно създаване на условия за преодоляване на „бариерите“ пред постиженията.

За да бъде една класна стая гостоприемна за деца с нарушения от аутистичния спектър, например, е необходимо изцяло реструктуриране на учебното пространство в класната стая, съобразно особеностите в личностното развитие и поведението на тези деца. Всичко това налага и една много добре организирана екипна работа между специалистите по места.

Начините на учене на децата са толкова различни, колкото цветовете на дъгата. Изучаването и познаването на **стиловете на учене** на децата със СОП е ключът към тяхното разбиране и прилагането на ефективни подходи в преподаването. Детето е уникално във всеки един етап от своето развитие. За да се помогне на децата със специални образователни потребности да развият потенциалните си възможности за учене, е необходимо да се разкрият техните индивидуални особености.

С тенденцията училището да се съсредоточава все повече върху индивидуалните особености на учениците (диференциална педагогика), информацията относно стиловете на учене може да помогне на учителя да стане по-чувствителен към различията им. Тя може да послужи като ръководен принцип в проектирането на образованието. **Стильт на учене** се отнася до различията в способността, готовността и предпочитанията към стратегиите за учене. Някои от тези различия са вътрешно детерминирани, но повечето от тях са резултат от това как учениците са се научили да учат, *“защото умението да се учи, се учи”* (J.Callahan, L.Clark, 1988) (по данни на Иванов, 2004) Стилът на учене е комбинация от интелектуални, емоционални, психически, физически, социологически елементи, които дават възможност на учащия се да възприема, да запазва, да използва знания и умения. Тази комбинация е уникална и оригинална за всеки индивид. Всеки клас, по своему, също е уникален сбор от стилове на учене. Dunn (1994) установява за децата с увреждания необходимост от повече структурираност на материала, онагледяване и повече вариативност (по Иванов, 2004). [1]

Учителите ще трябва да избират от разнообразните стратегии за преподаване тези, които отговарят на индивидуалните нужди на всяко дете. Стратегиите за обучение, които са подходящи за академичния напредък на едно дете със специални образователни потребности могат да бъдат различни за друго дете.

При обучението на деца със СОП в масово училище и масова класна стая е трудно прилагането на стандартни програми за обучение, тъй като тези деца имат характерни особености в развитието и специфични индивидуални потребности. Това налага разработването на индивидуални учебни програми/ планове, които да отговарят на тези нужди. Индивидуалната учебна програма/ план се разработва от екип специалисти и с участието на родителите.

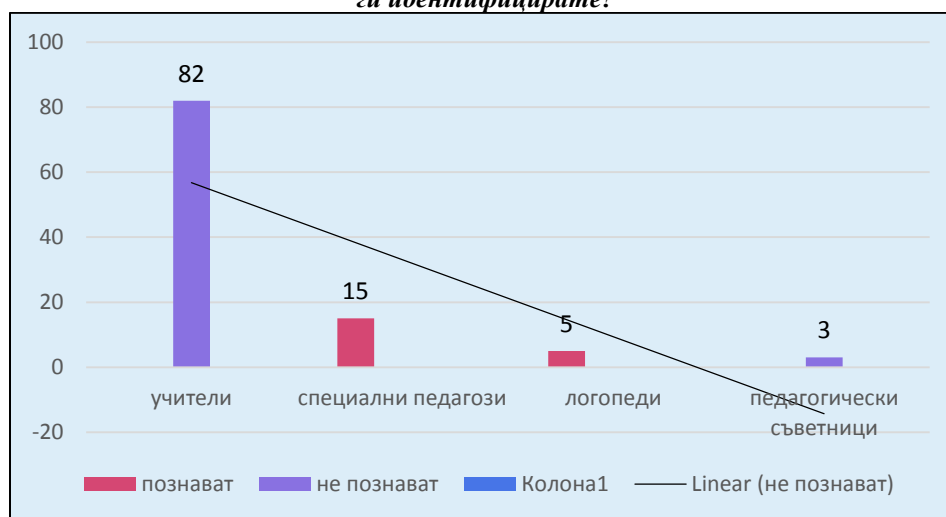
Във връзка с настоящата тема ще представя данни от проведено кратко анкетно проучване сред 100 педагогически специалисти от страната (София, Враца, Благоевград, Монтана, Стара Загора, Пловдив), участващи в проект за подготовка на педагогически специалисти.

За целите на проучването, а именно да се установи нивото на компетенции на педагогическите специалисти за работа с деца със СОП бяха формулирани 7 въпроса от затворен и отворен тип. Тук ще представя получените количествени и качествени резултати на три от въпросите а именно:

1. Разпознавате ли типологията на нарушенията сред децата, с които работите. Можете ли да идентифицирате случаите на деца със СОП?
2. Какви подходи за терапия и обучение на деца със СОП познавате и прилагате във вашата практика?
3. Прилагате ли ефективни форми на взаимодействие с родителите?

Качественият и количествен анализ на резултатите на данните от анкетното проучване показва, че на първи въпрос: „**Разпознавате ли типологията на нарушенията сред децата със СОП. Можете ли да ги идентифицирате?**“ 85 от анкетиранияте специалисти отговарят, че не могат да идентифицират типа нарушение, тъй като не притежават нужната професионална подготовка и компетентности. Само 15 от анкетиранияте са посочили, че успяват да идентифицират случаите на деца със специални образователни потребности в образователната практика у нас. Резултатите са представени на диаграма 1.

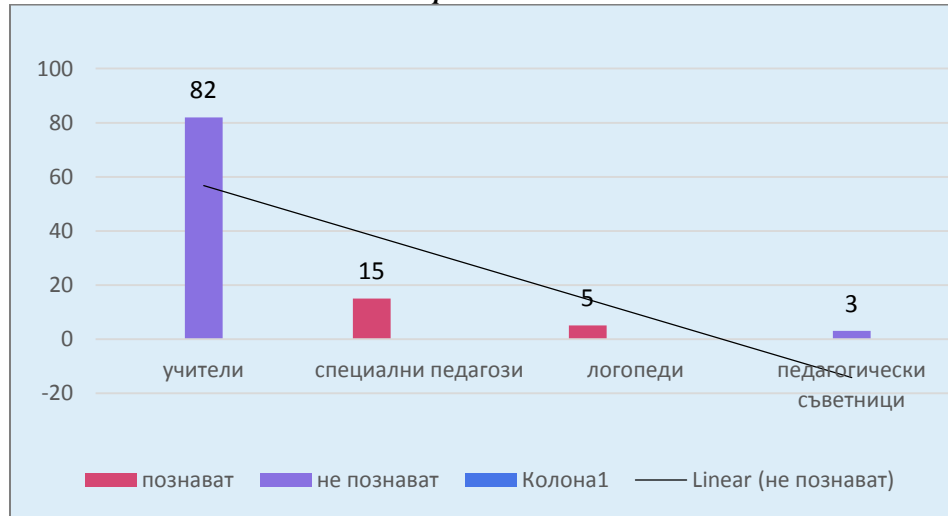
Диаграма 1: Разпознавате ли типологията на нарушенията сред децата със СОП. Можете ли да ги идентифицирате?

Анализът на резултатите показва още, че участниците отговорили положително на този въпрос притежават необходимата професионална подготовка в сферата на специалната педагогика и логопедията. Тези данни са от значение при планиране на подходи за личностна подкрепа на децата със СОП. Потвърждава се важноста на ролята на педагогическите специалисти (специални педагози и логопеди) в процесите на корекционно-терапевтично въздействие и приобщаване на децата със нарушения в развитието.

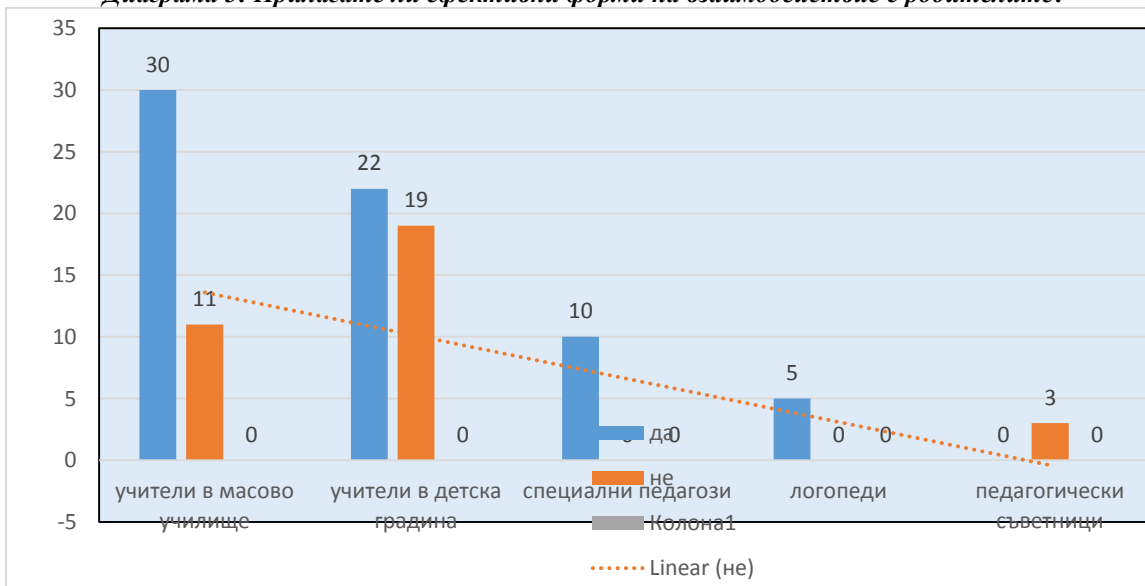
На втори въпрос: **Какви подходи за терапия и обучение на деца със СОП познавате?** 85 от анкетиранияте отговарят, че не познават подходи за работа с деца със СОП, а 15 от анкетиранияте отбелязват, че познават някои специфични подходи за терапия и обучение при деца със СОП, като арт терапия, музикотерапия, игротерапия, Монтесори терапия, PECS и др. Резултатите са представени на диаграма 2.

Диаграма 2: Какви подходи за терапия и обучение на деца със СОП познават и прилагат във вашата практика?

На Диаграма 3 са представени данните от анализа на трети въпрос: Прилагате ли ефективни форми на взаимодействие с родителите?. Прави впечатление, че е по-висок процента на педагогическите специалисти (учители в училища и детски градини), които на практика не успяват да приложат ефективни форми за взаимодействие с родителите на деца със СОП. Участниците в анкетата специални педагози и логопеди споделят, че използват ефективни форми за работа с родителите на децата със СОП

Диаграма 3: Прилагате ли ефективни форми на взаимодействие с родителите?

Като цяло получените данни могат да генерират идеи за бъдещи по-мощни проучвания, свързани с проблема за подготовката на специалисти за работа с деца със СОП.

От направеното проучване могат да се направят съществени за практиката изводи, а именно:

- ❖ 1. Освен класно-урочната система за преподаване за децата със СОП трябва да се предлагат и други подходи, които да развиват когнитивните им умения, творчеството и да ги мотивират да учат. Учителят следва да бъде помощник, наставник и водач, но да отдава приоритет на нуждите и интересите на детето. Организирането и структурирането на учебното пространство, визуалната подкрепа, разнообразието от дидактични материали е от изключително важно значение при

обучението на деца с нарушения от аутистичния спектър, деца с интелектуална недостатъчност (напр. деца със синдром на Даун) и др. Ако в предучилищната група или в класа например има деца с хиперактивен синдром и дефицит на внимание, с аутизъм или с емоционално-поведенчески нарушения, е необходимо да се създаде отделно място (кът), където те могат да се отделят за известно време, с цел преодоляване на проблемното поведение в клас и успокоение.

- ❖ Подходящ при работата с деца със СОП и подготовката има за приобщаване в образователна среда е подходът: **“деца обучават деца”**. Например: формиране на партньорски двойки, състоящи се от дете без увреждане и дете с увреждане, които се подкрепят взаимно в работата си за популяризиране на приобщаването в училище и в общността. Когато децата усвояват едно или друго умение на принципа на подражанието, то само достига до идеята как да практикува умениято и да учи следващи стъпки. Важното е да се създадат условия, в които детето преживява успех и получава позитивна обратна връзка за стореното. Например, когато едно дете е овладяло дадено умение учителите и другите деца в групата или класа могат да го аплодират и така да изразят възхищението си. Децата имат вътрешна нужда да учат, но също така имат и вътрешна нужда да преподават. Когато едно дете учи друго, било то приятел или роднина, то се чувства полезно и ценно.
- ❖ Чрез определени подходи за подкрепа в процеса на обучение ще се даде възможност и децата със СОП да се чувстват разбрани и значими, да се изявят по възможно най добрия начин и да развият потенциала си.;
- ❖ От съществено значение за успеха на приобщаващото образование е подобряване на компетенциите и опита на учителите в процеса на обучение на деца със СОП. Познаването на индивидуалните различия в когнитивното развитие, силните и слаби страни на децата при овладяването на умения за учене може да бъде добра предпоставка за ефективно приобщаване;
- ❖ Семейството е най-влиятелният фактор от средата в живота на детето. Важно е учителите и специалистите да подкрепят усилията на родителите да отглеждат своите деца със специални образователни потребности, да бъдат щастливи, да вярват в техния потенциал за учене и развитие. Родителите могат да участват пълноценно в реализацията на програмата за ПО и да откриват, че са “равнопоставени партньори” на учителите.[2]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В работата си като специален педагог и логопед в продължение на няколко години имах възможността да направя преценка на това как теоретичните знания в областта на работата с деца с различни нарушения в развитието намират приложение в педагогическата практика и са основа (база) за ефективната работа. В допълнение към успеха са и личните качества на специалистите (логопеди и специални педагози). Без участието на тези специалисти в процесите на възпитание и обучение на деца със специални образователни потребности, масовия учител ще срещне огромни трудности, което от друга страна ще повлияе качеството на образователния процес.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Иванов, И. Стиллове на познание и учене. Теории. Диагностика. Етнически и полови вариации в България, III, 2004.
- [2] Стъбс.,С. Приобщаващо образование Когато ресурсите не достигат, С.,2005.
- [3] Концепция за основните принципи и иновативните моменти в проекта на нов закон за предучилищното и училищното образование -2011 г. [//https://www.capital.bg/getatt.php/](https://www.capital.bg/getatt.php/)